

ПРАВОВА ЕТНОЛОГІЯ: ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

LEGAL ETHNOLOGY: A HISTORICAL APPROACH TO THE ANALYSIS OF LEGAL SYSTEMS

Завальнюк І.В., аспірантка кафедри загальної теорії права та держави
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню правової етнології як важливої галузі правознавства, що аналізує вплив традиційних норм, звичаїв і ритуалів на формування правових систем. Правова етнологія вивчає особливості правової свідомості та культури етнічних спільнот, що дозволяє глибше зрозуміти історичні витоки права та закономірності його розвитку в різних культурних контекстах. У сучасному світі, де глобалізація та мультикультуралізм стають все більш актуальними, дослідження правової культури етнічних спільнот набуває особливої значення для створення та застосування законодавства.

Стаття також розглядає правову етнологію з погляду історичного підходу, підкреслюючи важливість взаємодії права з етнічними, культурними та соціальними особливостями народів. Вона акцентує на тому, що правова етнологія допомагає зрозуміти правові джерела різних народів, відкриваючи цінність звичаєвих норм і показуючи право як відбиток культурної ідентичності етносів. Етнологічний підхід підтримує історичну школу права, яка підкреслює зв'язок правових систем з культурними традиціями та історичним досвідом.

У статті також обговорюється важливість збереження культурної та правової унікальності в умовах глобалізації, коли уніфіковані моделі права можуть загрожувати локальним правовим традиціям. Основна ідея полягає в тому, що «народний дух» кожної нації відображається в її правових традиціях, що робить історичний підхід важливим для адаптації права до сучасних реалій. Таким чином, правова етнологія стає важливим інструментом для дослідження правових систем у світлі історизму, аналізуючи, як традиції та культурні цінності впливають на розвиток права в різних суспільствах.

Цей підхід дозволяє не лише зберегти правову самобутність, але й сприяє розвитку правового плюралізму. Вивчення правової етнології може стати основою для формування більш чутливого та адаптивного законодавства, яке враховує потреби різних культур. Отже, правова етнологія не лише збагачує теоретичні знання про право, але й має практичне значення для сучасного правозастосування.

Ключові слова: правова етнологія, історична школа права, правові традиції, правова система, антропологія права, глобалізація, етнокультурний аспект.

The article explores legal ethnology as an essential field of jurisprudence that examines the influence of traditional norms, customs, and rituals on the formation of legal systems. Legal ethnology studies the peculiarities of legal consciousness and culture within ethnic communities, providing a deeper understanding of the historical origins of law and the patterns of its development across various cultural contexts. In today's world, where globalization and multiculturalism are increasingly relevant, researching the legal culture of ethnic communities gains particular importance for the creation and application of legislation.

The article also approaches legal ethnology from a historical perspective, emphasizing the significance of the interaction between law and the ethnic, cultural, and social characteristics of different peoples. It highlights that legal ethnology helps uncover the legal sources of various nations, recognizing the value of customary norms and portraying law as a reflection of the cultural identity of ethnic groups. The ethnological perspective aligns with the historical school of law, which underscores the connection between legal systems and cultural traditions as well as historical experience.

The article further discusses the importance of preserving cultural and legal uniqueness in the context of globalization, where standardized legal models may threaten local legal traditions. The central idea is that the «spirit of the people» of each nation is reflected in its legal traditions, making the historical approach crucial for adapting law to contemporary realities. Thus, legal ethnology becomes a vital tool for examining legal systems through the lens of historicism, analyzing how traditions and cultural values shape the development of law in diverse societies.

This approach not only preserves legal identity but also promotes the development of legal pluralism. The study of legal ethnology could serve as the foundation for creating more responsive and adaptive legislation that considers the needs of different cultures. Therefore, legal ethnology not only enriches theoretical knowledge about law but also holds practical significance for modern legal practice.

Key words: legal ethnology, historical school of law, legal traditions, legal system, anthropology of law, globalisation, ethno-cultural aspect.

Правова етнологія є надзвичайно важливою галуззю правознавства, яка досліджує, як право взаємодіє з етнічними, культурними та соціальними особливостями різних народів. Ця наука вивчає вплив традиційних норм, звичаїв і ритуалів на формування правових систем і аналізує особливості правової свідомості та культури етнічних спільнот. Правова етнологія не лише допомагає глибше зрозуміти історичні витоки права, а й відкриває закономірності його розвитку в різних культурних контекстах, що набуває особливої актуальності в умовах глобалізації.

Дослідження правової етнології дозволяє побачити, як традиційні правові системи пристосовуються до сучасних викликів, таких як зміни суспільного устрою, міграція, технологічний прогрес та інтеграція різних культур. Сьогодні, коли суспільство все більше прагне до мультикультуралізму і правового плюралізму, вивчення особливостей правової культури етнічних спільнот стає важливим як для створення законодавства, так і для його застосування.

Взагалі, сучасне розуміння права стало потужним стимулом для розвитку юридичної конфліктології та заклало основу для правової соціології. Сьогодні важливо, щоб

підходи до вивчення права інтегрували методи юриспруденції з досягненнями інших соціальних наук. У цьому контексті особливого значення набуває етнокультурний аспект, який дозволяє побачити право не лише як сукупність норм, а як відображення культурної ідентичності та духу суспільства. Такий підхід відкриває глибше розуміння зв'язку між правовими нормами, традиціями та національними особливостями мислення, що впливають на формування правових концепцій. Етнокультурний підхід, таким чином, стає ключем до осмислення права як живого механізму, що враховує не лише загальні норми, але й унікальні риси різних культур, додаючи до правової системи особливий відтінок, відповідний світогляду й менталітету конкретного народу.

З огляду на природу понять «правова етнологія», «юридична етнологія» та «етнологія права», ці терміни доцільно розглядати як взаємопов'язані дисципліни, що лежать на стику правознавства та культурології. Вони мають спільний підхід до вивчення соціокультурних аспектів права, які не тільки визначають правові традиції окремих народів, а й відображають їхнє бачення справедливості та порядку.

У сучасному світі, де глобалізація нав'язує уніфіковані моделі права та поведінки, потреба в збереженні культурної та правової унікальності стає все більш актуальною. Глобалізаційні процеси створюють загрозу для самобутності правових систем, що відображає особливості національної культури та історичного розвитку кожної країни. Правова етнологія, у цьому контексті, відіграє важливу роль, оскільки дає змогу зрозуміти правові системи через призму історії та соціокультурних цінностей.

Дослідження правової етнології варто проводити з позиції сучасної юридичної антропології, яка дозволяє глибше зрозуміти, як право впливає на суспільні структури і підтримує культурні традиції. На думку В.С. Нерсисянца, юридична антропологія є наукою про людину в її правових формах існування, досліджуючи, як правові норми змінювались разом із людством, відображаючи його розвиток і потреби [9, с. 29–30].

Таким чином, сучасна юридична антропологія, досліджуючи правові системи різних культур, допомагає уникнути культурної уніфікації та сприяє взаємозбагаченню правових традицій, створюючи гармонійний простір для співіснування різних правових парадигм.

Юридична антропологія відкриває можливість для виявлення загальних тенденцій у розвитку права, підкреслюючи важливість врахування правового розмаїття та меж різноманітності правових систем. Вона пропонує альтернативу тенденції сучасного західного права до стандартизації, акцентуючи увагу на унікальності кожної правової культури. Еволюція права – це не просто поступова зміна однієї правової форми на іншу, а складний процес взаємодії та впливу різних соціально-юридичних систем, які зберігають актуальність навіть поза межами офіційного правового поля [7, с. 6].

Зі свого боку, правова етнологія фокусується на особливостях правового самовизначення етнічних спільнот, розробляючи механізми збереження правової ідентичності народів. Вона пропонує моделі взаємодії між правовими традиціями етнічних груп та державною правовою системою, створюючи основу для концепції етнокультурної правової самобутності [5]. Цей підхід включає вивчення процесів становлення права на ранніх етапах розвитку етносу, визначення принципів правотворчої діяльності з урахуванням культурних особливостей, аналіз норм звичаєвого права та інших важливих аспектів життя спільнот.

Сучасна правова етнологія спирається на комплексний підхід до права, поєднуючи ідеї природного права, юридичного позитивізму та соціології права, що дозволяє розглядати право як багатовимірну систему. Вона враховує інституційні, соціокультурні, герменевтичні та аксіологічні аспекти, що виникли на основі культурно-антропологічної парадигми пізнання, яка утвердилася в європейській правовій думці після відходу від модерністського погляду на універсальність правових норм для різних народів.

Одним з основних методів правової етнології є історичний аналіз, що допомагає зрозуміти, як формувалися і розвивалися правові системи різних етнічних груп протягом їхнього розвитку.

Глобалізація, своєю чергою, сприяє зближенню правових систем, що може призводити до втрати унікальних правових традицій. Це стимулює активізацію етнокультурних компонентів у праві, які прагнуть зберегти свої особливі норми, протистоячи уніфікації. Таким чином, правова політика держави повинна адаптуватися до локальних умов, зберігаючи баланс між збереженням культурної самобутності та загальною правовою гармонізацією [9].

Ідея вивчення правової самобутності кожного народу бере початок від природної школи права, що виступає проти державного централізму в правотворчості. Наприклад, Шарль Луї де Монтеск'є, один із фундаторів правової етнології, стверджував, що кожне суспільство має свої особливі правові норми, обумовлені кліматом,

демографічною структурою, географічним середовищем та історичними умовами, тому механічна передача законів з однієї культури в іншу є недоцільною [2].

У ХХ столітті ідеї етнології права отримали імпульс у контексті усвідомлення багатоманітності культур, що супроводжувалося новими підходами в соціології права, аксіології та феноменології. Це привело до того, що правова етнологія стала мостом між різними науками, об'єднуючи аспекти ідентичності, колективної свідомості та культурних традицій, що впливають на формування права. Важливо підкреслити, що вивчення етнокультурних правових процесів забезпечує більш глибоке розуміння права як феномену, відмінного для кожного етносу.

Сьогодні правова етнологія є унікальною галуззю гуманітарних наук, де поєднуються зусилля етнографів, антропологів і юристів, які досліджують правові традиції, що захищають культурну самобутність спільнот. Її метою є дослідження моделей правового буття, завдяки чому вдається зберегти етнокультурну ідентичність у процесі глобальної інтеграції.

Також важливо зазначити, що сучасна потреба у зміні правознавчих підходів є відгуком на зростаючу необхідність врахування етнічних особливостей і правової свідомості різних народів. Впровадження етнографічного підходу сприяє подоланню євроцентристського розуміння права та дає можливість більш точно відобразити специфіку окремих культур у правових системах. Таким чином, юридична етнологія фокусує свою увагу на людині як центрі правової системи, де право служить засобом захисту її культурної та національної ідентичності.

Глобалізація змінює не тільки культурне середовище, але й впливає на правові системи, намагаючись привести їх до єдиних стандартів. Унаслідок цього виникає новий «глобальний порядок», побудований на ліберально-демократичних принципах, що відображають філософські та економічні засади західного світу. Водночас з цим з'являються рухи, що прагнуть зберегти культурну автентичність, локальні правові традиції та забезпечити право на автономне правове регулювання, незалежно від загальних світових трендів [4].

Сучасний світ не тільки дозволяє культурам взаємодіяти, а й змушує їх впливати одна на одну, що призводить до асиміляції, запозичень і змін. Поряд з глобальною уніфікацією зростає прагнення зберегти національну ідентичність, підкреслюючи важливість етноцентричних підходів у правознавстві. Це ставить на порядок денний завдання дослідження і збереження локальних правових практик та їх адаптації до світових процесів.

На тлі формування єдиної світової правової культури виникає дедалі більша потреба у підтримці унікальних правових норм, які надають ідентичності кожному суспільству. Це включає тенденції до захисту від зовнішніх впливів, підтримку локальних звичаєвих норм та забезпечення автономного регулювання внутрішніх відносин, що спираються на традиційні принципи.

Розуміння права не обмежується лише правовою епістемологією. Щоб повністю осягнути правові явища, потрібен комплексний підхід, що об'єднує знання з юридичної етнології, правової психології та антропології. Лише таким способом можна проникнути у суть правової реальності, адже правові мотиви глибоко пов'язані з етнокультурними поведінковими моделями, які формувалися століттями [6].

Можливо, для глибокого пізнання права потрібен герменевтичний підхід, який передбачає врахування культурного контексту в інтерпретації правових явищ. Це дозволяє побачити право як багатогранний феномен, невіддільний від традицій та світогляду народу.

Сьогодні відбувається значна зміна методологічних підходів до правових досліджень, і цивілізаційний підхід набуває особливого значення. Він визнає існування мно-

жинних правових систем, кожна з яких відображає специфічні культурні та соціальні умови.

Правова етнологія, спираючись на цивілізаційний підхід, допомагає краще зрозуміти правові джерела різних народів. Це наука, яка відкриває цінність звичаєвих норм і показує право як живий відбиток культурної ідентичності кожного етносу, що потребує збереження та пристосування до реалій сучасного світу.

Етнологічний підхід у правознавстві підтримує історичну школу права, яка підкреслює важливість глибокого зв'язку правових систем з культурними традиціями та історичним досвідом народу. Відмова від раціоналістичних ідей XIX століття сприяла утвердженню думки, що правові системи повинні органічно виростати з народних звичаїв і традицій, щоб забезпечувати соціальну стабільність та зберігати культурну самобутність. Це стало своєрідною протигагою глобалізаційним процесам, які часто сприяють уніфікації та комерціалізації.

Історична школа права наголошує на унікальності права кожної нації, відкидаючи універсальні закони, які могли б однаково діяти для всіх. Вона вважає, що правові норми формуються під впливом соціальних, культурних і релігійних обставин, а не просто шляхом законодавчого регулювання. Таким чином, право постає як вираз глибинної сутності, що відображає ідентичність і спільні цінності народу. Видатні представники історичної школи, такі як Г. Гуго, К.Ф. Савіньї та Г. Пухта, стверджували, що право не виникає одночасно внаслідок указу чи закону, а розвивається поступово, як частина культури, відображаючи моральні та духовні особливості суспільства. Вони розглядали право як невід'ємну частину народної культури, що природно розвивається разом із суспільством. Гуго порівнював формування права з розвитком мови, яка розвивається природно, без зовнішнього примусу. Савіньї підкреслював, що правові норми народжуються з традицій та переконань народу, а не нав'язуються державою, підкреслюючи, що право, вільне від державного впливу, є справжнім виразом волі народу. Пухта ж вважав, що закони лише відображають той порядок, який уже сформувався в суспільстві, і що основою правових норм є звичаєве право [1].

Основна ідея історичної школи полягає в переконанні, що «народний дух» кожної нації знаходить своє відображення в її правових традиціях. У цьому світлі демократія та природне право сприймаються як продукти довгого процесу культурної еволюції. Проте історичний підхід також має свої труднощі, оскільки його нелегко адаптувати до сучасних реалій, де право потребує гнучкості та здат-

ності швидко реагувати на зміни в суспільстві. Незважаючи на ці труднощі, історична школа акцентує на значущості етнокультурного аспекту в правознавстві. Сучасні наукові течії, такі як антропологія права, герменевтика та національно-консервативні концепції, втілюють ці ідеї, підкреслюючи важливість культурних цінностей у формуванні правових систем кожного народу [3].

Одним із позитивних аспектів історичної школи права є наголос на необхідності глибокого вивчення історії права, його витоків та накопичених правових традицій, що дозволяє осмислити розвиток правових систем у контексті конкретної культури.

Занепад модерністської філософії з її ідеєю універсальних законів правової еволюції, однаково релевантних для всіх народів, відкрив шлях до домінування культурно-антропологічного підходу в європейському правознавстві. Сьогодні цей підхід акцентує увагу на таких концепціях, як комунікативне розуміння права, аксіологічний підхід, національно-консервативний напрямок, а також герменевтична та антропологічна методологія.

Розглядаючи право як культурний феномен, ми маємо змогу виявити унікальні риси правових систем кожної культури, що дозволяє зрозуміти глибокий зв'язок між правовими нормами та соціальними цінностями конкретного народу. Межа між правовим і неправовим стає розмитішою, адже право тепер розглядається як прояв загальної культурної свідомості, а не просто як набір правил чи формальностей.

Сучасні правові теорії поступово інтегрують культурний контекст у процес розуміння права. Відхід від формально-догматичних моделей дає можливість розглянути правові феномени як частину культурного життя, що розкриває правові архетипи, традиції та ментальні структури, властиві різним суспільствам.

Правова антропологія, зокрема, звертає особливу увагу на дослідження права в аспекті етнічної ідентичності та культурної самобутності. Це важливий інструмент для збереження правових систем як елементів колективної пам'яті та національної самосвідомості. Таким чином, право стає не лише набором норм, а й засобом збереження культурної спадщини, мовних і соціальних особливостей народу.

Цей підхід підкреслює, що право може бути інструментом не тільки регулювання, але й збереження унікальних рис, які відрізняють один народ від іншого. Сучасні правові системи, збагачені культурними компонентами, стають більш стійкими та здатними ефективно відповідати на виклики глобалізації, не втрачаючи при цьому національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Frederick C. Beiser. Savigny and the Historical School of Law. 2011. URL: <https://academic.oup.com/book/9329/chapter-abstract/156104654?redirectedFrom=fulltext>
2. The Spirit of Laws treatise by Montesquieu. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/The-Spirit-of-Laws>
3. Бандура О. Антропологія права як складова філософської антропології (загальний нарис). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1. Том 17. С. 8–15. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1131/1136>
4. Власенко В.В. Вплив процесів глобалізації на правові системи сучасності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 9–13. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/2.pdf
5. Кресіна І. Етнокультурна автономія як політико-правовий інститут захисту прав національних меншин. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Випуск 3-4 (99-100). Частина II. С. 204–223. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/kresina_etnokultura.pdf
6. Матвійчук І. Методологічні доміанти правової антропології. 2017. С. 170–178. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/may/12724/170-178.pdf>
7. Оборотов І. Об'єктивний і суб'єктивний виміри правового розвитку. *Юридичний вісник*. 2011. № 3. С. 5–11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/urid_2011_3_3.pdf
8. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства. *Вісник*. 2009. №3 (58). С. 29–38. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2009_3_5.pdf
9. Хаустова М.Г., Липнік В. Вплив глобалізації на правову систему України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. №1. С. 66–70. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35728/1/%d0%92%d0%9f%d0%9b%d0%98%d0%92%20%d0%93%d0%9b%d0%9e%d0%91%d0%90%d0%9b%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%87.pdf>